

Life Landschap De Liereman Symbiose van mens en natuur

Oerkempense natuur

In het noorden van de provincie Antwerpen vind je het natuurgebied het Landschap De Liereman. Het gebied ligt in de Kempen, een zandige ecoregio tussen Schelde en Maas.

In het verleden was het Landschap De Liereman van levensbelang voor de inwoners van Oud-Turnhout en Arendonk. De meesten waren heidelandbouwers die hun vee lieten grazen in het gebied. Omdat de nood aan graasgronden groot was, werden bossen omgevormd naar heiden en graslanden. Daarnaast werd in venige moerassen turf gestoken als brandstof. Hierdoor ontstond een open en gevarieerd heidelandschap waar onze voorouders zich goed in voelden.

Natuurparel

Het Landschap De Liereman ontwikkelde zich dankzij de heidelandbouw tot een natuurparel met witte landduinen, paarse heiden, blinkende vennen, bloemrijke graslanden, venige moerassen en gevarieerde bossen. In die leefgebieden -of beter gezegd habitats- voelen vele zeldzame planten en dieren zich thuis zoals de klokjesgentiaan, de beenbreek, de nachtzwaluw en de rugstreeppad.

Dezelfde evolutie gebeurde in Europa van Noorwegen tot Portugal in de gematigde zone langs de kust. Ook hier wisten de mensen te overleven dankzij de heidelandbouw. Omdat de heide en andere waardevolle natuur sterk achteruit gegaan zijn, heeft Europa het Natura 2000-netwerk afgebakend. Dit is een netwerk van Europese topnatuur waar de Europese doelhabitats zich maximaal moeten kunnen ontwikkelen.

Naast het feit dat het Landschap De Liereman essentieel is voor de Europese natuur, heeft het gebied een grote aantrekkingskracht op buurtbewoners en bezoekers. Jaarlijks genieten maar liefst 80.000 mensen van die Kempense natuur.

5 voor 12

In het Landschap De Liereman is het heidelandschap sterk achteruitgegaan vanaf de jaren 1950. De klassieke methoden van de heidelandbouw hadden geen nut meer en daarom veranderde het grondgebruik zeer snel. Moerassen, zoals de Liereman, werden verlaten met verbossing tot gevolg. De landduinen werden opgeplant met naaldhout en eilanden met weekendverblijven schoten als paddenstoelen uit de grond. En waar mogelijk, werd de heide grootschalig ontgonnen door ontwatering, nivellering en bemesting.

Omdat het voor een aantal soorten dringend was, zijn de vrijwillige medewerkers van Natuurpunt in 1959 gestart met de bescherming van het Landschap De Liereman, met een flinke doorstart in de jaren 1980. Dankzij die inspanningen hebben een aantal soorten op enkele vierkante meters kunnen overleven. Omdat de bedreigingen hierdoor niet opgelost waren, is door Natuurpunt een Life-project ingediend dat in 2004 startte, Life Liereman was geboren.

Life

Life is het natuurherstelprogramma van de Europese Commissie, dat het Natura 2000-netwerk wil versterken. Vernieuwende projecten met een grote meerwaarde voor natuur en mens worden goedgekeurd. Life Liereman is daar een goed voorbeeld van. Het project liep van 1 januari 2004 tot 30 september 2010. Het totale projectbudget is € 3.819.358 waarvan de Europese Commissie € 1.521.350 heeft bijgedragen.

Het beste van twee werelden

Life Liereman werd geleid door een stuurgroep van vrijwillige en professionele medewerkers. De vrijwillige medewerkers zijn de drijvende kracht achter Life Liereman en ze hebben een ongelofelijke meerwaarde dankzij hun terreinkennis en lokale verankering. Ze werden bijgestaan door een projectcoördinator, terreincoördinator en Life-arbeiders. Door die unieke samenwerking is het project op de best mogelijke manier uitgevoerd.

Doelstellingen

De belangrijkste doelstelling van Life Liereman was het grootschalig herstel van het heidelandschap dat opgebouwd is uit verschillende Europese doelhabitats.

Doelhabitat	Habitatcode
duinheide	2310
duingrasland	2330
oligtroof ven	3110
oligotroof tot mesotroof ven	3130
vochtige heide	4010
droge heide	4030
heischraal grasland	6230+
Galigaanmoeras	7120
hoogveenslenk	7150
eiken-berkenbos	9190
veenbos	91D0
broekbos	91E0+

Hierbij hebben de volgende doelsoorten bijzondere aandacht gekregen:

- Drijvende waterweegbree
- Nachtzwaluw
- Boomleeuwerik

Daarnaast was het de doelstelling om de bezoekersinfrastructuur en informatiestromen te verbeteren en de landbouwers te betrekken bij het beheer van het gebied.

Best practice

De ervaringen van Life Liereman hebben geleid tot de beste methoden om de betrokken doelhabitats te herstellen. Alle herstelacties zijn goed voorbereid, intensief begeleid en geëvalueerd door specialisten.

Metten is weten

In het kader van Life Liereman werden door een studiebureau de infiltratie- en kwelgebieden van het grondwater in kaart gebracht. Verder werden de hydrologische knelpunten onderzocht en milderende maatregelen voorgesteld. Hierdoor konden zeer gericht acties gepland worden.

Beheervisie

Met de hydrologische gegevens, bodemgegevens, historische gegevens en soortenkennis, konden de natuurdoelen in het integraal beheerplan vastgelegd worden. Die natuurdoelen waren de leidraad voor de natuurherstelacties van Life Liereman en blijven ook gelden na het project. In het integraal beheerplan zijn ook de doelstellingen voor opvang van bezoekers en informatiestromen vastgelegd.

Duurzaamheid door aankopen

Een belangrijke actie van Life Liereman was het aankopen van gronden. De ervaring van Natuurpunt leert dat dit de enige manier is om de doelhabitats op lange termijn te beschermen. De onderhandelingen zijn gevoerd door vrijwillige medewerkers. Dit is een bewuste keuze omdat die mensen lokaal zeer sterk verankerd zijn.

Heideherstel

Tijdens Life Liereman zijn de heidehabitats grootschalig hersteld in mozaïek met boshabitats. Het herstel van die habitats is op twee manieren aangepakt: door uitbreiding en door kwaliteitsverbetering.

De uitbreiding gebeurde door het verwijderen van naaldhoutaanplanten. Het stamhout is gebruikt voor spaanderplaten en het takhout is versnipperd voor de productie van stroom. Na verwijdering van de aanplanten, zijn de percelen geplagd (= de toplaag afgeschraapt).

Plaggen is niet hetzelfde als afgraven. Bij plaggen wordt het microreliëf gerespecteerd tot op de juiste diepte met een vitale zaadbank. Hierdoor kan de zaadbank maximaal kiemen. Er is ook geplagd op percelen met sterk vergraste heide. Dankzij het plaggen zijn oude driftwegen en loopgraven zichtbaar geworden en vergroot de belevingswaarde van het gebied.

De Life-arbeiders hebben kleinschalige kap- en maaiwerken uitgevoerd in heidehabitats waar plaggen niet noodzakelijk was. Tot slot hebben de arbeiders de herstelde habitats begeleid door ongewenste soorten als braam te verwijderen.

Venherstel

In het Landschap De Liereman zijn vennen hersteld op historische locaties door het afgraven van laagten en het vernatuurlijken van weekendvijvers. De locaties zijn nauwkeurig bepaald aan de hand van oude kaarten omdat hier veel kansen waren voor de aanwezigheid van de historische zaadlaag. Ter voorbereiding van de werken is het bodemprofiel onderzocht met proefboringen om de diepte van het voormalige ven te bepalen.

Graslandherstel

Heischrale graslanden zijn hersteld door het opstarten van een verschralend maaibeheer en het afgraven van de bouwvoor. Om de diepte van de bouwvoor te bepalen, is het nutriëntgehalte (Olson-fosfaat) onderzocht op verschillende dieptes. Daarna werd de bouwvoor afgegraven tot op het schrale zand.

Bosherstel

Om de leeftijd- en soortenvariatie te verbeteren zijn de monotone naaldbossen gedund en de exoten, zoals Amerikaanse vogelkers, bestreden. Hierdoor ontstaan gevarieerde bossen met lijsterbos, sporkenhout, berk en zomereik. Naast de hoge natuurwaarde zijn die bossen ook in natuurlijk evenwicht waardoor ze vele beter bestand zijn tegen ziektes. De exoten zijn bestreden door de Life-arbeiders. Via het Bezoekerscentrum zijn er ook vele groepen en scholen ingezet voor de exotenbestrijding.

Herstel hydrologie

De hydrologische studie heeft twee belangrijke knelpunten aangeduid. Door de deelgebieden de Liereman en Rode Goor lopen respectievelijk de Lieremansloop en Horsbeekloop. Enerzijds draineren de waterlopen de waardevolle veenmoerassen. Anderzijds overstromen ze bij piekdebieten met nutriëntrijk water met alle gevolgen vandien voor de natuur.

Om het knelpunt van de Lieremansloop te milderen, zijn langs de bovenloop twee kombergingen aangelegd die het wateren bufferen tijdens piekdebieten. Het knelpunt van de Horsbeekloop werd opgelost door de waterloop naar de rand van het gebied om te leggen.

Weekendverblijven

In het gebied komen verschillende eilanden met weekendverblijven voor, wat een klassiek probleem is voor een grensgebied tussen gemeenten. Na aankoop van de percelen zijn de weekendverblijven op korte termijn afgebroken. In het deelgebied de Korhaan heeft die actie samen met heideherstel geleid tot een integraal herstel van het heidelandschap.

Wat na Life ?

Na éénmalig herstel worden heide-, ven- en graslandhabitats (meer)jaarlijks gemaaid en/of begraasd. Het maai-beheer van de graslandhabitats wordt deels uitgevoerd door landbouwers. De professionele terreinploeg van Natuurpunt maait de nattere percelen of percelen met te weinig hooi-opbrengst.

Om het duurzaam grasbeheer op te starten, werden begrazingsrasters geplaatst. Indien nodig werd er kleinschalig gekapt of gemaaid om de begrazing bij te sturen. Er wordt begraasd met paarden, schapen en runderen. De kuddes worden verzorgd door de vrijwillige medewerkers van Natuurpunt.

Onbekend is onbemind

Om het draagvlak van Landschap De Liereman te vergroten, was het essentieel om de bezoekers beter op te vangen. Het concept voor de opvang van bezoekers is uitgewerkt aan het begin van het project en maakt deel uit van het integraal beheerplan. De nadruk van dit concept ligt op de beleving van het unieke natuurgebied en de minimale verstoring van de doelhabitats.

Een eerste concrete stap was de opwaardering van het **Bezoekerscentrum**. Het resultaat is een aantrekkelijke tentoonstelling met alle aspecten van het gebied (inclusief archeologie). Daarnaast kunnen in het bezoekerscentrum een wandelfolder en infobrochure van Life Liereman afgehaald worden.

Een tweede stap was de vernieuwing van het **wandelpadennetwerk** om de bezoekers te laten genieten van het nieuwe Landschap de Liereman. Het resultaat is een wandelpadennetwerk met zes wandelpaden die bewegwijzerd zijn en begeleid worden door informatieborden.

Tot slot is de **observatietoren** in het deelgebied de Liereman aantrekkelijker gemaakt met twee infopanelen met aquareltekeningen die door een lokale kunstenares zijn gemaakt.

Leren communiceren

Gedurende Life Liereman is er veel ervaring opgedaan met het informeren van de buurtbewoners en bezoekers. Omdat grootschalige natuurherstelwerken voor veel vragen zorgen, is de beste methode proactief communiceren via verschillende kanalen. Elke fase van het project werd voorafgegaan door infowandelingen, werfborden en artikels in het gemeentelijk tijdschrift, het tijdschrift van de vrijwillige medewerkers en de kranten. Tweemaal is het gelukt om een interview te geven voor een lokale en provinciale radio.

Natuherstel in cijfers

Actie	
Aankoop van gronden	132 ha
Duinheide en duingrasland	43 ha
Vochtige heide, hoogveenslenken en droge heide	25 ha
Heischraal grasland	60 ha
Vennen	6 vennen
Kwalitatieve bossen	54 ha

Een goede thuis

Dankzij Life Liereman hebben een aantal bedreigde soorten een goede thuis gekregen en is hun voortbestaan verzekerd op lange termijn.

- Het aantal broedparen van de nachtzwaluw is toegenomen van 2 naar 11.
- Rugstreppadden die vroeger nog maar in één ven voorkwamen, vinden massaal de weg naar hun nieuwe thuis, de herstelde vennen.
- De kleine en ronde zonnedauw, zeldzame vleesetende plantjes, koloniseren massaal de herstelde heidezones.
- De boomleeuwrik voelt zich heel goed thuis op de herstelde landduinen.
- De heikikker heeft zijn leefgebied uitgebreid van één naar twee vennen. Voor die kwetsbare en kritische soort is dat een enorme stap voorwaarts!
- De drijvende waterweegbree is spijtig genoeg nog niet terug gevonden in het gebied. Het is mogelijk dat die soort nog zal kiemen uit de zaadbank in één van de herstelde vennen.

Door het Life-project is het Landschap De Liereman een belangrijk kerngebied geworden voor die soorten en nog vele andere. Hierdoor is het Natura 2000-netwerk in de Kempen enorm versterkt.

Symbiose tussen mens en natuur

Het Landschap De Liereman dankt zijn natuurwaarden aan de eeuwenlange inspanningen van de heidelandbouwers. Hun bewezen methoden zoals plaggen, maaien en begrazen worden in het huidige natuurbeheer opnieuw toegepast, zij het in een modern jasje. Naast het beheer door vrijwillige en professionele medewerkers van Natuurpunt worden 7 landbouwers ingeschakeld die vandaag 92 ha beheren.

Terwijl in het verleden de heidelandbouwers dagelijks zwoegden in het gebied, zijn het vandaag de wandelaars en fietsers die in het gebied vertoeven om zich te ontspannen. Door de verbeterde bezoekersinfrastructuur en informatiestromen vinden jaarlijks 80.000 bezoekers hun weg naar het Landschap De Liereman.

Ecosysteemdiensten

Het Landschap De Liereman zorgt voor een betere milieukwaliteit van onze leefomgeving, dit zijn de zogenaamde ecosysteemdiensten. Het gebied buffert enorme hoeveelheden regenwater die anders stroomafwaarts voor problemen zouden zorgen in woonwijken en landbouwgebieden. Door naaldbossen om te vormen naar loofbossen en heide sijpelt er meer regenwater in de bodem om de kostbare grondwatertafel aan te vullen. De bossen en het veen vangen dan weer grote hoeveelheden CO₂ op wat het broeikas-effect mildert.

Landschap De Liereman

Schuurhovenberg 43 - 2360 Oud -Turnhout

Contactpersoon: Luc Van Gompel - Telefoon: 014 - 42 99 66